

erős, erőteljes, annyira, hogy az idegen szavakat, neveket beilleszti hangzós- és funkciórendszerébe.

A legtöbb szó, név csak egyszer fordul elő a jeles gyűjteményben, néhány azonban több állandósult szókapcsolat alkotóeleme: Achilles (4), Szokratész (3), és további nyolc név két-két alakulat kulcsszava. Ez az arányérzék is a szerzőt dicséri, hiszen ezzel arra is készítheti olvasóit, hogy egy idő után maguk is búvárlói legyenek nyelvünk ilyen és hasonló jelenségeinek.

Az említett és számos más, igényes látásmódra valló megoldás propagátora dr. Győri Gyula új munkája. Szívvel köszönjük neki, és további eredményes munkálkodást kívánunk neki.

(Ariadné fonala. Naponta megidézett antik hősök. Antik eredetű kifejezések, szókapcsolatok — magyarázatokkal.)

Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1992. 120. p.

DR. DOMONKOS JÁNOS

Fővárosi Iskolaszaktanatórium
Budapest

Gróf Batthyány Zsigmond: Őseim

Figyelemre méltó a Batthyány Társaság kiadásában megjelent könyv, amelyben Németújvárott, gróf Batthyány Zsigmond, a boldog emléké dr. Batthyány Strattmann László herceg, a „szegények orvosa” unokája — a családi emlékezetre és magánlevéltáraikra is támaszkodva — megírta családjá ezer éves történetét. A történeti felfogású munka végigkíséri, s a történelmi Batthyány-család szemszögéből láttatja a Batthyányak történetét Magyarország ezredévében. Alaphangját — jellegének megfelelően — a bevezető gondolat sor szövege tartalmazza meg: — A Batthyányak nevezetes családtagjainak történeteit gyermekkorom óta hallgatom, s az utolsó évtizedben érlelődött meg bennem a gondolat, hogy összegyűjtsem az apáról fiúra szálló emlékeket ... Feladatomból a Batthyány-család és a magyar nemzet alázatos szolgálatát tekintetem. — Ez a magán-történelem itt-ott eltér a tankönyvekben leírtaktól, eltolódhatnak hangsúlyok, s néha általunk kevésbé ismert Batthyány-hősöket emel ki; a közvetlen kapcsolatteremtés szándékával. Szinte személyes találkozást teremt a Batthyányak és a ma olvasóközönsége között. Tisztelegve az ősök előtt, hozzá kíván járulni e tárgyban végzendő kutatásokhoz is. Ismeretterjesztő adatokkal, kordokumentációs képekkel, pontos családfa-ábrákkal, újabb adalékokkal gyarapítja és hitelesíti az egyik legkiemelkedőbb, legrangosabb történelmi magyar család, a Batthyányak történetét a 10. század közepétől a 20. század közepéig.

A család első ismert őse, a magyar történelemben is jelentős szerephez jutó Őrs vezér: a Németújvári és Kővágó-Órsi Batthyány familia egyik névadója. Később: II. András tragikus uralkodását Katona: Bánk bán-jából ismeretes, amelyben a békétlen Mikhál bán alakját II. Miskéről formálta az író. A Batthyány családi történetírás szerint Miske II. András udvari embere maradt, de megerősítette a Kővágó-Órsi kastélyt, mely menedékhely is szolgált. „Miske de Kővágó-Órs Magister” — olvasható a németújvári várban őrzött portréja alatt. Ez a Magister azt jelentette, hogy rábízták Béla hercegnek — a későbbi IV. Béla királynak — a nevelését.

Gyakran hivatkozunk a Batthyányakra, sokszor anélkül azonban, hogy igazán ismernénk. A könyvből élénk tárul, hogy a magyar történelemben az első és utolsó ismert horka Kál ósük és Vér Bulcsu; az első kancellár-Mátyás esztergomi érsek, az utolsó nemzeti nádor Batthyány Lajos herceg, az első felelős magyar miniszterelnök (aki az első vértanú miniszterelnökünk is) gróf Batthyány Lajos; mind ugyanaz a nemzetség, mely Magyarorszáért élt vagy halt. (Egyébként Batthyány György de Kővágó-Órs nevében szerepel először a Batthyány név még együtt a Kővágó-Órsival, míg aztán fiai, unokái névhasználatában teljesen elmarad az ősi jelölés.) A szerző szemléletes áttekintést nyújt a család erdélyi, németújvári; a hercegi és a grófi ágáról.

(I.) Boldizsár 1484 és 89 között Kőszeg várának kapitánya volt. Korábbi érdemeiért Mátyás király a család címerét kibővítette: a pelikánhoz egy szájában kardot tartó oroszlán társult, amely egy sziklabarlang bejáratában áll. Mátyás azzal indokolta az új címerállatot, hogy „nemcsak megbízható és hű vagy, hanem sziklaszilárd és bátor, mint egy oroszlán”. Ettől kezdve lett Fidelitye et fortitudine a család jelmondata.

Kiemelést érdemel a Batthyányak levelezése. Fennmaradtak a korai századokban írott szép, magyar nyelvű levelek, közöttük Balassi Bálint és Zrínyi Miklós költők levelei is. S ami meglepő, nemcsak a régi magyar családok tagjai, de a frissen beházasodott külhoniak is magyarul írtak.

Megtudhatjuk, hogy ki volt az a Batthyány, aki felépítette a budai Dísz téren álló Batthyány-palotát; s ki volt közöttük a jellegzetesen barokk főpap, aki a pozsonyi püspöki palotát.

A szerző ilyen kevésbé ismert családi legendákat is őriz:

— Az 1867-es kiegyezés után Erzsébet királyné szeretett volna személyesen is kibékülni a szabadságharcban szerepet vállalt magyar családokkal, így elsősorban a kivégzett miniszterelnök fiával (az 1846-ban született Elemérről), aki híresen szép és elegáns fiatalember volt. Erzsébet megkérte az akkorra már közeli barátjává lett gróf Andrássy Gyula magyar miniszterelnököt, hogy mutassa be neki Batthyány Elemért. A titokban előkészített és meglepetésnek szánt találkozó Andrássy pesti palotájában játszódtott le, de kishíján meghiúsult. Ugyanis a gyanútlanul belépő Elemér, Andrássy szalonjában megpillantva a királynét, hirtelen sarkonfordult és távozni akart.

Andrássy kiszámította az ifjú szándékát, elé került, s nem menekülhetett az Erzsébettel való találkozástól. Így megismerkedvén, Batthyány megenyhült a tüntetően magyar-barát, s magyarul beszélő Erzsébet kedvességétől, s elfogadta meghívását a gödöllői kastélyba is.

Egy ízben aztán Batthyány Elemér Erzsébet királynéval lovagolt ki a gödöllői parkba, amikor szembe lovgolt velük Ferenc József. A király elhaladtában szalutált, de Batthyány Lajos fia elfordította a fejét, s nem vett tudomást apja hóhérvjáról. A dolog természetesen titokban maradt; a kiegyezés után Ferenc József nem akart még egy „Batthyány-ügyet”.

A történelem szemszögéből jelentős dokumentum, de kultúrtörténetek, kutatók számára is érdemes adalékokkal szolgáló mű írja végül meg: — A Batthyány-család grófi ágának lezárt leírása táblázataiból kitűnik, hogy néhány elágazásukat elhagyva vagy igen vázlatosan érintve, nagyszüleimig vezetem a családfát. A boldog emlékü dr. Batthyány Strattmann László hercegig, aki anyai nagyapám volt, és Batthyány Zsigmond grófig, apai nagyapámig. —

Művelődéstörténeti jelentőségű mű. A magyar sorskérdések iránt elmélyültebben érdeklődők számára: szakmunka.

Batthyány Társaság, Budapest, 1992.

Mi a magyar?

SZERKESZTETTE: SZEKFI GYULA

A mű a Magyar Szemle Társaság 1939-ben napvilágot látott kötetének reprintje, amelyben a magyar értelmiség — írók, művészek, tudósok — színe-java próbált történelmünk sorsfordító idején, a második világháború küszöbén válaszolni arra a kérdésre: MI A MAGYAR? Babits a magyar jellemről, Keresztúry Dezso az önismereti utunkról, Zsirai Miklós nyelvünk alkatáról, Kodály a magyarság megnyilatkozásáról a zenében, Zolnai Béla a magyar stílusról, Szekfi Gyula a magyar jellemről, Eckhardt Sándor a magyarság külföldi arcképéről foglalta össze nézeteit, Gerevich Tibor pedig az új magyar művészettörténet, képzőművészet körvonalait vázolta fel. A szerzők gondolataikat útbaigazításnak szánták a jóhiszemű magyaroknak, „akik a kíméletlenül ránk rohanó szellemi áramlatok, propagandák káoszában, amikor magyar magyarra mutat mint rossz, gyöngé, hamis, beteg magyarra, nem tudják többé, mi is az igazi magyarság”. Így született meg az az átfogó mű, amely máig a nemzeti önismeret egyik alapvető munkája. Legtöbb gondolata ma is idősebb, tovább építésre alkalmas; melyet betűhív szöveggel, de felújított képanyaggal ad közre most a Helikon.